

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XXIV

Rédacteur

NIKOLA TASIĆ

Directeur de l'Institut des Etudes balkaniques

Secrétaire

ALEKSANDAR PALAVESTRA

Membres de la Rédaction

MILUTIN GARAŠANIN, RADOVAN SAMARDŽIĆ, MILKA IVIĆ,
ČEDOMIR POPOV, NIKOLAJ TOLSTOJ (Moscou), ANTHONY EMIL
TACHIAOS (Thessalonique), DIMITRIJE ĐORĐEVIĆ (Santa Barbara —
Californie), ALEKSANDAR FOL (Sofia), DRAGOSLAV ANTONIJEVIĆ,
VESELIN ĐURETIĆ, MIODRAG STOJANOVIĆ

B E L G R A D E

1993

ГРЧКА ДИЈАСПОРА У ЈУГОСЛОВЕНСКИМ ЗЕМЉАМА
(A. J. Papadrianos, *ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΑΠΟΔΗΜΟΙ ΕΤΙΣ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ* — 18^{ος}—20^{ος} αι. Thessaloniki 1993)

Заснована добрим делом на не-објављеној и теренској грађи монографска студија колеге Јоаниса А. Парадрианоса, професора-предавача за балканску историју на Аристотеловом универзитету у Солуну, односи се на једно од значајнијих поглавља новије историје балканских народа. Истраживања углавном обухватају миграције Грка у југословенске крајеве у време туркократије. Ова веома разуђена и занимљива тема представља прву целовиту студију на грчком језику, у основи које стоје темељна истраживања миграција на Балкану у XVIII и XIX столећу и научни резултати до којих су дошли српски научници Душан Поповић и Славко Гавриловић. Ова и друга истраживања наших историчара добила су значајно место у прегледу и оцени грчког аутора, у његовим уводним напоменама.

Садржина ове књиге подељена је на три дела. У првом, уводном делу аутор се бави оснивањем и развитком грчких колонија у југословенским земљама, наглашавајући у првом реду место и време сеоба, називе насеља, етничку свест као и историјске претпоставке ових миграција. С тим у вези, аутор проучава југословенске центре које су грчки досељеници одабрали и појединости о местима њиховог порекла.

Други део монографије Ј. А. Пападрианоса, великог пријатеља и познаваоца историје српског народа, носи наслов *Деловање* и односи се на економски живот, духовни покрет и друштвени положај грчких исељеника у нашим крајевима, делећи их у три категорије: на посреднике, трговце на велико и трговце на мало. Трговци-посредници били су, у ствари, превозници. Када пак говори о трговини на велико аутора занима њихово деловање у времену првог српског устанка (1804—1813), посебно у Београду и Земуну. Трговина на мало била је нарочито

развијена средином XIX века, што је кнез Милош често и строго забрањивао. Досељени Грци бавили су се у овим крајевима и другим пословима — банкарским и бродовласничким (Београд, Земун, Загреб, Јасеновац).

У наставку овог дела студије грчки професор проучава црквени живот Грка и њихово образовање у дијаспори, чему је и раније посветио већи број појединачних расправа. Наиме, већ на самом почетку свога досељавања, крајем XVIII и почетком XIX века, и настањивања у српске и друге југословенске вароши Грци су настојали да оснују своје цркве и да у њима држе и слушају литургију божју на грчком језику (Нови Сад, Чаково, Вршац, Рума, Славонски Брод, Београд). — Аутора посебно занима образовање грчких досељеника. О грчкој школи у Земуну писао је раније у књизи *Грчки исељеници у Земуну*, Солун 1988. (на грчком). Грчких школа је било и у другим југословенским центрима (Нови Сад, Вршац, Загреб). Захваљујући проученој грађи из Архива Србије у Београду, посебно у одељцима Кнежева канцеларија и Министарство просвете, аутор налази постојање грчких школа и наставе у њима још и у Београду, Шапцу, Смедереву, Неготину). При томе се истиче недовољно истражена чињеница о учењу грчког језика у српској народној школи у Београду, као и у Лицеју у Крагујевцу.

На крају другог дела студије приказан је и друштвени положај грчких исељеника. Њихова економска моћ помогла им је да се сами укључе у разне области живота у новој средини и да подигну углед грађанског staleжа посебно у српским варошима. О том грчком (грчко-цинцарском) материјалном и културном доприносу у настањеним југословенским центрима сведоче бројне грађевине чији су ктитори били управо грч-

ки трговци. Грчки језик говорио се у вишим друштвеним слојевима, тако да су Грци били носиоци грчког начина живота и посебно грчке културе.

У поглављу *Портрети*, трећем делу своје монографије, колега А. Пападрианос портретише знаменитије Грке у Србији и суседним земљама, посебно оне мало познате или готово анонимне у историјској науци.

Монографија се завршава посебним додатком у коме аутор објављује 24 надгробна натписа на

српском језику са гробаља у Београду, Земуну и Пожаревцу. Ови натписи, до сада необјављивани, пружају значајне генеаложке и хронолошке податке, непознате из других извора, о грчким и цинцарским породицама које су живе и деловале у овим нашим крајевима у XIX и XX веку, дајући значајан допринос економском и политичком, духовном и културном животу српског и других балканских народа.

Миодраг Стојановић

БРИТАНСКИ ПУТНИЦИ У НАШИМ КРАЈЕВИМА У XIX ВЕКУ

Избор, превод и поговор Бранко Момчиловић,

Матица српска, Нови Сад 1993, 187.

У првој половини деветнаестог века нису били бројни странци који су, путујући нашим крајевима, остављали корисне путописне белешке. Путописи оних који су то урадили нису, ни из далека представљени нашој читалачкој публици на одговарајући начин и у задовољавајућем броју. Зато је свака књига која приближава нашем читаоцу путописе странаца увек добродошла. Једна од таквих књига под насловом „Британски путници у нашим крајевима у XIX веку“ је збирка одломака из путописа британских путника који су, током периода од тридесетих до средине шездесетих година XIX века путовали по српским крајевима. Преводилац и приређивач ове књиге Бранко Момчиловић је изабрао делове из путописа десет британских путника, туриста и дипломата који су путовали кроз Срем, Бачку, Србију, део Старе Србије и Црну Гору.

Први путописац кога је Момчиловић изабрао је Александар Вилијам Кинглејк. Из књиге »Eothen« коју је Кинглејк објавио 1844. године о свом трошку јер није било заинтересованих издавача приређивач је издвојио један део и дао му наслов: „Од Земуна до Ниша.“ У том одломку

Кинглејк је описао свој прелазак из Земуна у Београд и путовање до Ниша. Веома је сликовит опис карантинских правила у Земуну, преласка Саве и доласка у Београд и првих сусрета са турском цивилизацијом. Младом и духовитом Кинглејку нису сметале тешкоће током путовања и смештаја па је, чак, прво коначење на путу ка Нишу оценио као „диван тренутак у вашем животу“ ускликнувши: „Тако је дивно бити ослобођен од устајале цивилизације Европе“. Из незнања или нечег другог Кинглејк није променио своје мишљење ни када је видео ћеле-кулу оценивши да је то „једина јавна зграда од неке важности на овом путу“... „али се сматра добрим примером оријенталне архитектуре“ који се састоји „од тридесет хиљада лобања које су бунтовни Срби приложили почетком (чини ми се) овог века“. „Стидим се да признам“, написао је Кинглејк, „да смо покрај овог тријумфа уметности и не знајући проšli у рано јутро, по мраку, и тако пропустили прилику да се дивимо „једностагној величини архитектуре замисли“ и „веома лепом дуборезу“.

„Дунавом кроз Војводину и Србију“ (стр. 21—30) је одломак